

ตัวเงินตัวทอง ตะกวด : จากชาคกถึงโคลงโลกนิติ ในพระเอกกลายเป็นผู้ร้าย

อาจารย์ ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ*

ทำไมต้องเป็นตัวเงินตัวทองกับตะกวด ?

หากจะกล่าวถึงสัตว์ที่คนไทยทั่วไปโดยเฉพาะภาคกลางถือว่า เป็นตัวอัปมงคลและอาจนำโชคร้ายมาให้แก่ผู้พบเห็นได้ “ตัวเงินตัวทอง” หรือเรียกตามภาษาชาวบ้านทั่วไปว่า “เหี้ย” ต้องติดหนึ่งในห้าของสัตว์ อัปมงคลอย่างแน่นอน ถ้าไปถามคนที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่บาง ท้องถิ่นในดินแดนแถบภาคอีสาน ว่าเนื้อสัตว์ป้าชนิดใดที่มีรสชาติ อร่อยและน่ารับประทานที่สุด “ตะกวด” หรือ “แลน” จะต้องติดอันดับ หนึ่งในห้าของสัตว์ที่มีเนื้อหนังอร่อยที่สุดเช่นกัน

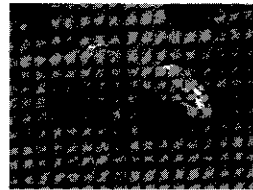
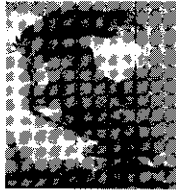
คนไทยอีสานบางคนอาจจะเคยลิ้มลองรสชาติเนื้อแลนมาบ้างทั้งนี้เพราะคนอีสาน ในบางท้องถิ่นถือว่าแลนเป็นอาหารชั้นยอด แต่ตัวเงินตัวทองกลับกลายเป็นสัตว์ที่น่า รังเกียจในสายตาของคนไทยที่อาศัยอยู่ในภาคกลางโดยทั่วไป ดังนั้นจึงมีคำถามว่า ทำไม คนไทยในกรุงเทพ ฯ รวมถึงคนทั่วไปในภาคกลางจึงมองเหี้ยว่าน่ารังเกียจ แต่คนไทยอีสาน บางถิ่นไม่รังเกียจและยังนำมาเป็นอาหารด้วย? มีหลักฐานโบราณที่กล่าวถึงเหี้ยกับแลนไว้ หรือไม่ ? ถ้ามี หลักฐานดังกล่าวกล่าวถึงสัตว์ทั้งสองชนิดไว้อย่างไร ?

เปรียบเทียบลักษณะของตัวเงินตัวทองกับตะกวด

จากการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างตัวเงินตัวทองหรือเหี้ยกับตะกวดหรือแลน (ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกสั้น ๆ แบบชาวบ้านว่า เหี้ยกับแลน) ทำให้เราพบว่าทั้งสองชนิดเป็น สัตว์ตระกูลเดียวกัน รูปร่างคล้ายกัน ต่างกันแต่ลักษณะบางอย่าง เช่น ลำตัวเหี้ยจะมีสีดำ

*อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

มากกว่าแล่นซึ่งมีผิวหนังสีเหลือง ว่าตามนิสัยแล้ว เขี้ยวชอบอยู่ใกล้น้ำ แต่แล่นชอบอยู่บนบกและบนต้นไม้ และทั้งคู่ปีนต้นไม้เก่งพอ ๆ กัน เขี้ยวนิสัยดุร้ายกว่าแล่น และทั้งสองชนิดเป็นสัตว์สงวน เป็นต้น โปรดดูตารางเปรียบเทียบลักษณะของเขี้ยวและแล่นต่อไปนี้¹

เขี้ยว (ตัวเงิน ตัวทอง) ชื่อสามัญ : Water Monitor ชื่อวิทยาศาสตร์ : Varanus salvator ลักษณะทั่วไป ตัวสีดำ ลิ่นสีม่วงปลายแฉก มีลายดอกสีขาวหรือเหลือง เป็นแถวพาดขวางตัว หางเป็นปล้องสลับดำกับเหลืองอ่อน หน้ียงหยาบเป็นเกล็ด นิสัย ดู ใจทางเป็นอาวุธพาดศัตรูแล้วใช้ปากกัด ชอบอยู่ใกล้ลำน้ำว่ายน้ำดำน้ำเก่ง และขึ้นต้นไม้เก่งด้วย ถิ่นอาศัย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งอินเดียและศรีลังกา ในไทยพบได้ทุกภาค อาหาร ไม่เลือกอาหารกินทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ สัตว์ปีก เช่น ไก่ นก ปลา กบ เขียด หนู กินได้ทั้งของสดและของเน่า การสืบพันธุ์ ขุดหลุมหรือทำโพรงเป็นที่วางไข่ ไม่ฟักไข่ คือพ่อแม่ไม่ต้องกกไข่ ลูกฟักตัวออกมาเองจากไข่โดยธรรมชาติ ลูกออกมาจากไข่แล้วหากินเองไข่เปลือกนิ่มแต่เหนียว สถานภาพ สัตว์ป่าคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช 2535	ตะกวด (แล่น) ชื่อสามัญ : Common Monitor ชื่อวิทยาศาสตร์ : Varanus bengalensis ลักษณะทั่วไป พื้นตัวสีเทาเหลืองหรือน้ำตาลเทา เกล็ดเป็นสีเหลืองหรือเป็นจุด ๆ มองผ่าน ๆ จึงดูตัวเป็นสีเหลือง นิสัย ไม่ดุเท่าเขี้ยว ขึ้นต้นไม้เก่ง แต่ว่ายน้ำและดำน้ำไม่เก่งเท่าเขี้ยว ปกติชอบอยู่ใกล้ลำน้ำเช่นเดียวกัน แต่บางทีอาจพบตามป่าโปร่งและเนินเขาไกลจากลำน้ำ ถิ่นอาศัย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งอินเดียและพม่า อาหาร ไก่ นก ปลา กบ เขียด หนู กินได้ทั้งของสดและของเน่า การสืบพันธุ์ โดเต็มที่เมื่ออายุ 3 ปี วางไข่ครั้งละ 20 ฟองในฤดูฝน ฟักออกเป็นตัวง่าย ออกไข่ในหลุมดิน เช่นเดียวกับเขี้ยว สถานภาพ สัตว์ป่าคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช 2535
--	--

¹ องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์, สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม [Online], accessed November 30, 2004. Available from <http://www.zoothailand.org>

หลักฐานจากอดีต : เกี่ยวกับแสนในชาดก รับบทเป็นพระเอก เป็นพระรอง และเป็นอาหาร

สำหรับคำถามที่ว่า มีหลักฐานโบราณที่กล่าวถึงเหยื่กับแสนไว้หรือไม่ ? ถ้ามี หลักฐานดังกล่าวกล่าวถึงสัตว์ทั้งสองชนิดไว้อย่างไร ? เราได้พบคำตอบที่น่าพอใจในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ ชาดกและอรรถกถาชาดก ซึ่งถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี หรือมาครี และคัมภีร์มหาวิสตุที่ถูกบันทึกด้วยภาษาสันสกฤต

“ชาดก” คือ เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า จัดเป็นหนึ่งในเค้ารูปแบบของคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือ นวัคคัตตอุตสาสน² เป็นคัมภีร์ชิ้นต้นที่เก่าแก่ที่สุด เพราะปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก คือ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย โดยอยู่ในรูปคาถา มีทั้งหมด 547 เรื่อง จัดเป็นหมวดหมู่ที่เรียกว่า “นิบาต” ได้ 22 หมวด โดยจัดตามจำนวนคาถาที่มีอยู่ในเรื่องเป็นสำคัญ เช่น เรื่องที่มีคาถา 1 คาถา จัดเป็น เอกนิบาต เรื่องที่มีคาถา 5 คาถา ก็จัดเป็น ปัญจนิบาต เป็นต้น ส่วนคำว่า “อรรถกถาชาดก” หมายถึง การอธิบายความคาถาใน “ชาดก” โดยอยู่ในรูปนิทานเพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเพลิดเพลินและได้เนื้อหาสาระไปพร้อมกัน นับเป็นวิธีการชั้นยอดในการสอนธรรมะ นิทานในชาดกและอรรถกถาชาดกหลายเรื่องเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น เรื่องพระสุธนและมโนราห์ เป็นต้น

ศาสตราจารย์ ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร เสนอความเห็น ว่า อรรถกถาชาดกน่าจะเกิดในอินเดียก่อนแล้วพระมหินทเถระนำไปยังเกาะลังกาหลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 235 และได้รับการถ่ายทอดไปเป็นภาษาสิงหลอันเป็นภาษาพื้นเมืองของชาวเกาะลังกา และอรรถกถาชาดกนี้ไม่ได้เป็นผลงานของ “พระพุทธโฆสาจารย์” พระอรรถกถาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ผู้รจนารอรรถกถาธรรมบท³

คัมภีร์ “มหาวิสตุอวทาน”⁴ หรือที่นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “มหาวิสตุ” เป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤต จัดเป็นพระวินัยปิฎกของพระสงฆ์นิกายโลโกตตรวาทิน ซึ่งเป็นนิกายที่สำคัญ

² นวัคคัตตอุตสาสน คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีองค์ประกอบ 9 ชนิด คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาภรณ์ะ อิติวุตตะกะ ชาดก คาถา อุทาน อัปภุตธรรมและเวทัลละ

³ นิยะดา เหล่าสุนทร. ปัญญาสาชาดก. (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538), 17-25

⁴ คำว่า “อวทาน” เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง นิทาน หรือเรื่องเล่าโดยเฉพาะเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

ของพระสงฆ์ฝ่ายมหาสังคิกะ⁵ ที่รุ่งเรืองอยู่ในอินเดียตอนเหนือราวพุทธศตวรรษที่ 3-4 คัมภีร์มหาวัสดูนี้จัดเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่กล่าวถึงแหล่งกำเนิดหรือจุดเริ่มต้นของแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น พระพุทธเจ้ามีอานุภาพเหมือนมนุษย์ รวมถึงแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรูปนิทานหรือชาดกเช่นเดียวกันกับชาดกและอรรถกถาชาดกที่เป็นภาษาบาลี

คำว่า “โคธ” หรือ “โคธา” แปลว่า เหี้ย, กิ้งก่า หรือ แย้ ?

ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เหี้ยหรือแลน ปรากฏอยู่ในรูปศัพท์เดียวกัน คือ ศัพท์ว่า “โคธ” ใช้เรียกตัวผู้ แต่ศัพท์ว่า “โคธา” ใช้เรียกตัวเมียหรือใช้เรียกรวม ๆ ไม่แบ่งเพศ ความหมายของคำนี้นักปราชญ์ชาวตะวันตกหลายท่านได้ให้ความหมายไว้คล้าย ๆ กัน คือ T. W. Rhys Davids แปลจากภาษาบาลีไปเป็นภาษาอังกฤษไว้ในหนังสือพจนานุกรม คือ The Pali-Text Society's Pali-English Dictionary ว่า 'Iguana, a large kind of lizard'⁶ ส่วนความหมายในภาษาสันสกฤต A.A. Macdonell ได้แปลคำนี้เป็นภาษาอังกฤษว่า 'kind of lizard'⁷ นอกจากนี้ Sir Monier William ก็มีให้ความหมายของศัพท์นี้เช่นเดียวกันว่า "an Iguana (either the Gosamp or the alligator, commonly gosāpa)"⁸ จะเห็นได้ว่านักปราชญ์ด้านภาษาสองท่านแรก หมายถึง "Iguana" ซึ่งเป็นสัตว์ตระกูลกิ้งก่า ไม่ใช่ “เหี้ยหรือแลน” ซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า 'Monitor' แต่อย่างไรก็ตาม Sir William อาจจะลังเลไม่แน่ใจ จึงได้ให้ความหมายว่า กิ้งก่ายักษ์ (Iguana) หรือ อาจเป็นจระเข้ดินเป็ด (alligator) ก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม

⁵ āryamahāsaṃghikānāṃ lokottaravādināṃ madhyadesikānāṃ pāṭhena vinayapitākasya mahāvastuṃ ādi.

S. Bagchi, ed. **Mahāvastu Avadāna Vol. 1.** (Darbhanga : The Mithila Institute of Post Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning, 1970), 2.

⁶ T.W. Rhys Davids and William Stede. **The Pali-Text Society's Pali-English Dictionary.** (London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 1972), 255.

⁷ Arthur Anthony Macdonell. **A Practical Sanskrit Dictionary.** (New Delhi : Monshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1996), 86

⁸ Sir Monier Monier-William. **Sanskrit English Dictionary.** (Delhi : Motilal Banarsidass, 1984), 268.

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แปลมาจากภาษาบาลีที่นิยมศึกษากันอยู่อย่างแพร่หลายในประเทศไทย คำว่า “โคธ หรือ โคธา” นี้นิยมแปลเป็นภาษาไทยว่า “เหี้ย” ซึ่งมีลักษณะ นิสัย ภาวลักษณะแตกต่างกันกับ “กิ้งก่า” หรือ “แย้” เป็นอย่างมากในสายตาของคนไทย ดังนั้นเราจึงควรทำความเข้าใจความตกลงร่วมกันก่อนว่า เรากำลังกล่าวถึงสัตว์ชนิดหนึ่งที่ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตเรียกว่า “โคธ หรือ โคธา” ซึ่งคนไทยเข้าใจว่า “ตัวเงินตัวทอง (เหี้ย) หรือ ตะกวด (แลน)” ไม่ใช่ “กิ้งก่า” หรือ “แย้” แต่อย่างใด

บทพระเอกของเหี้ยกับแลนในอรรถกลาชาดก

“เหี้ย” ที่รับบทเด่นโดยเป็นพระเอกของเรื่อง ในอรรถกลาชาดกมีอยู่หลายเรื่อง เช่น เรื่องที่ 1 ชื่อ โคธชาดก ในอรรถกลาขุททกนิกาย เอกนิบาตชาดก กถกัญญวรรค (นับเป็นลำดับที่ 138 ในอรรถกลาชาดก) กล่าวถึงความไม่ลงรอยกันระหว่าง “เหี้ย” (ภาษาบาลีใช้ศัพท์ว่า โคธา) กับ กิ้งก่า (ภาษาบาลีว่า กถกัญญ) พระเอกของเรื่องก็คือ พระพุทธเจ้า ครั้นเสวยพระชาติเป็นเหี้ย อนึ่ง ในอรรถกลาขุททกนิกาย เอกนิบาตชาดก อสัมปทานวรรค เรื่องที่ 8 โคธชาดก พญาเหี้ย ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ก็รับบทเป็นพระเอกของเรื่อง โดยเนื้อเรื่องย่อมีว่า พระพุทธเจ้าปรารภถึงพระภิกษุรูปหนึ่งที่มักหลอกลวงชาวบ้านแล้วตรัสถึงอดีตชาติของพระภิกษุรูปนั้นว่า มีพญาเหี้ยตัวหนึ่ง (ภาษาบาลีใช้ศัพท์ว่า “โคธราชา”) อาศัยอยู่ในโพรงไถ่ ๆ กับอาศรมของฤาษี ตามปกติพญาเหี้ยจะออกมาทำความสะอาดพญาฤาษีทุกวัน ต่อมาวันหนึ่งฝนตกลงมาอย่างหนัก มีฝูงแมลงเม่ามากมายออกมาบินว่อน ฝูงเหี้ยที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นต่างออกมาหากินแมลงอย่างเพลิดเพลิน จึงถูกชาวบ้านฆ่าและนำไปทำเป็นอาหารคือเนื้อส้มและนำมาถวายฤาษี เมื่อฤาษีได้กินเนื้อเหี้ยก็ติดใจในรสที่แสนอร่อย จึงวางแผนจะฆ่าพญาเหี้ยเพื่อทำเป็นอาหารโดยคิดว่าจะฆ่าในตอนที่พญาเหี้ยมาทำความสะอาดพญาเหี้ยรู้ทันโดยสังเกตจากอาการของฤาษีที่ดูแปลกไปกว่าวันอื่น ๆ จึงรอดชีวิตมาได้พร้อมกับกล่าวตำหนิฤาษีแล้วจึงกลับเข้าโพรงไป ตอนท้ายชาดก พระพุทธองค์ทรงสรุปว่า ฤาษีที่อยากกินเหี้ยในอดีตชาติ คือ พระภิกษุที่ชอบหลอกลวงชาวบ้าน ส่วนพญาเหี้ย คือ พระองค์เอง

บทพระรองของเหี้ยกับแลนในอรรถกถาชาดก

ส่วน “เหี้ย” ที่รับบทเป็นพระรองหรือผู้ช่วยพระเอกปรากฏชัดอยู่ในจุลลปทุมชาดก ปรากฏอยู่ในอรรถกถาชาดก ทุกนิบาต เรื่องที่ 3 (นับเป็นเรื่องที่ 193 ในอรรถกถาชาดก) เนื้อเรื่องกล่าวว่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงโทษของสตรีว่าไม่มีความซื่อสัตย์ แม้สามีจะเสียสละให้ภรรยาดื่มเลือดของตนแทนน้ำในคราวตกระกำลำบากในทางกันดาร นางก็ยังทรยศต่อสามี เพียงเพราะมีจิตปฏิพัทธ์กับชายพิการ โดยพระพุทธองค์ได้นำเรื่องในอดีตชาติของพระองค์ตอนเสวยพระชาติเป็นพระราชา कुमारทรงพระนามว่า ปทุม ซึ่งถูกพระราชบิดาเนรเทศออกจากพระนครไปพร้อมกับพระชายาผู้ไม่มีความซื่อสัตย์ โดยนางร่วมมือกับชายพิการปลักพระสวามีตกจากหน้าผา แต่พระองค์ตกลงมาค้างอยู่บนยอดไม้ และรอดชีวิตลงมาจากหน้าผาได้โดยขึ้นขี่หลังพญาเหี้ยที่ขึ้นมานบนหน้าผาเพื่อมาหากินผลไม้ และพระองค์ได้เสวยราชสมบัติในที่สุด ตอนท้ายชาดก พระพุทธเจ้าทรงสรุปชาดกว่า ในเรื่องนี้พระองค์เสวยพระชาติเป็นปทุมกุมาร ส่วนพระอานนท์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ยซึ่งช่วยเหลือพระองค์ให้พ้นภัยตอนตกจากหน้าผา จากเรื่องนี้ก็แสดงให้เห็นว่า อรรถกถาชาดกให้ความสำคัญกับเหี้ยมากโดยมอบบทพระรองหรือผู้ช่วยเหลือพระเอกให้

เหี้ยกับแลนเป็นอาหารป่าและอาหารโปรดในอรรถกถาชาดกและมหาวสตุ

นอกจากบทพระเอก บทพระรองแล้ว เหี้ยที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกส่วนใหญ่จะเป็นอาหารป่าและอาหารจานโปรดของคนทั่วไป เช่น ในเอกนิบาต เรื่องที่ 138 โคธชาดกกล่าวว่าเหี้ยที่มีอยู่ทั่วไปในดินแดนที่กล่าวถึงในเรื่องซึ่งสันนิษฐานว่าได้แก่ประเทศอินเดีย และประเทศศรีลังกาก็ถูกคนจับมาทำอาหาร และรสชาติของเหี้ยอร่อยมากจนทำให้ฤๅษีต้องวางแผนฆ่าเหี้ยมาทำอาหาร ในเอกนิบาต เรื่องที่ 141 โคธชาดก เช่นกัน กล่าวว่า มีพรานคอยล่าเหี้ยแสดงถึงความนิยมในการบริโภคเหี้ยของคนสมัยนั้น ในจุลลกนิบาต เรื่องที่ 316 สสปีณิตชาดก ซึ่งเป็นนิทานที่กล่าวถึงเรื่องการปรากฏรูปกระต่ายบนดวงจันทร์ แต่มีการกล่าวถึงเหี้ยด้วยว่าเป็นอาหารที่สุนัขจึงจอกชอบกิน ในจุลลกนิบาต เรื่องที่ 333 ชื่อว่า โคธชาดก อีกเช่นกัน นอกจากจะกล่าวว่าเหี้ยเป็นอาหารที่หาได้ง่ายในป่าแล้วยังบอกถึงวิธีทำเหี้ยเป็นอาหาร นั่นคือ การย่างไฟไว้ด้วย ในปภิณณกนิบาต เรื่องที่ 495 ทสพราหมณชาดก ก็กล่าวว่า เหี้ยเป็นอาหารป่าที่นายพรานนิยมล่ามาเป็นอาหารโปรด โดย

เหยียดเป็นสัตว์บกจำพวกเดียวกับกระต่าย และแมวป่า ในอัสตินิบาต เรื่องที่ 537 มหา
 สุตตโสมาชาก กล่าวว่ายเหยียดเป็นหนึ่งในสัตว์ต้องห้ามของกษัตริย์ผู้ทรงจัดติยธรรม ซึ่งได้แก่
 กระต่าย เม่น เหยียด หมูและเต่า และเรื่องสุดท้ายในอรรถกถาชาดกที่กล่าวถึงเหยียด คือ เรื่องที่
 543 ภูริทัตตชาดก ในมหานิบาต กล่าวว่านายพรานล่าเนื้อกับบุตรชายออกไปล่าเนื้อ แต่
 วันนั้นไม่ได้สัตว์ใด ๆ ติดมือมาเลยแม้กระทั่งสัตว์เล็ก ๆ อย่างเหยียด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เหยียด
 เป็นอาหารป่าและเป็นสัตว์ขนาดเล็ก และหลักฐานจากคัมภีร์มหาวีรยัต คือ โคธชาดก กล่าว
 ถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้ากับพระนางยโสธรา พระอัครชายา เสวยพระชาติเป็นพระราช
 กุมารและพระชายาที่ต้องพลัดจากเมืองไปอยู่ป่า มีเนื้อหาคล้ายกับโคธชาดก เรื่องที่ 333
 ในอรรถกถาชาดกที่กล่าวถึงสามีและภรรยาคู่หนึ่งสันนิษฐานว่าชื่อเรื่องและเนื้อเรื่องของชาดก
 ทั้งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตนี้มาจากแหล่งเดียวกันต่างกันเพียงแต่รายละเอียดบางอย่าง
 เช่น มูลเหตุของชาดก ตัวละคร เป็นต้น หลักฐานภาษาสันสกฤตนี้กล่าวถึงเหยียดว่าเป็น
 อาหารชนิดหนึ่งที่แมวสามารถล่าได้ และแมวได้ฆ่าเหยียดแล้วคาบมาทิ้งไว้ข้าง ๆ อาศรมของ
 พระโพธิสัตว์และพระชายา พระนางซึ่งเป็นหญิงชาววังไม่รู้ว่านี่เป็นอาหารกินได้ แต่พระโพธิ
 สัตว์ทรงทราบว่าเป็นอาหารจึงย่างแล้วแขวนไว้บนกิ่งไม้ เหยียดที่ย่างแล้วส่งกลิ่นหอมมากจน
 ให้พระชายาอยากเสวยบ้าง แต่พระสวามีทรงเข้าใจว่าพระนางไม่อยากเสวย จึงเสวยแต่
 เพียงพระองค์เดียวจนหมดในระหว่างที่พระนางไปตักน้ำมาถวาย หลักฐานภาษาสันสกฤต
 เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าเหยียดเป็นอาหารที่น่ารับประทานเช่นเดียวกันกับหลักฐานจากภาษาบาลี
 ที่กล่าวมาแล้ว

หลักฐานในปัจจุบัน : เหยียดในโคลงโลกนิติ เป็นผู้ร้าย

ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2547) คนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะในภาคกลางต่างมองว่า เหยียด
 เป็นสัตว์ที่น่าเกลียด เป็นตัวอับมงคล แต่ในอีกมุมหนึ่ง คนอีสานบางท้องถิ่นกลับมองว่า
 แตนซึ่งเป็นสัตว์ตระกูลเดียวกันว่าเป็นอาหาร ที่สำคัญบางหมู่บ้านมีประเพณีเช่นไหว้ตะกวด¹⁰

⁹ Radhagovinda Basak, ed. Mahāvastu Avadāna vol. II. (Calcutta : Sanskrit College, 1965), 89-92.

J.J. Jones, trans. The Mahāvastu vol. II. (London : The Pali Text Society, 1976), 61-63.

¹⁰ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, การเช่นไหว้ตะกวด[Online], accessed November 29, 2004. Available from <http://www.sac.or.th/avweb/>

เพราะถือว่าตะกวดเป็นบรรพบุรุษ เช่นชาวญวหรือส่วยที่ตำบลตรึม อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัด สุรินทร์ ซึ่งอาจเป็นเพราะมีความใกล้ชิดกับชาวเขมรที่เอกสารของไทยเคยกล่าวหาว่ามี บรรพบุรุษเป็นตะกวด¹¹ ความต่างกันนี้คงไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเหตุผลที่ว่าภาคกลางมีเหี้ย มากกว่าแล่นเพราะเป็นที่ลุ่มมีน้ำมากเหมาะแก่การดำรงอยู่ของเหี้ย หรือเพราะว่าภาค อีสานมีแล่นมากกว่าเหี้ยเพราะเป็นที่ราบสูงและแห้งแล้งจึงเหมาะแก่การดำรงชีวิตของแล่น มากกว่าเหี้ยแต่เพียงอย่างเดียว น่าจะมีเหตุผลอื่น ๆ ประกอบด้วย

เพื่อศึกษามุมมองของคนไทยส่วนใหญ่ในภาคกลาง ผู้เขียนขอยกเอา “โคลงโลก นิติ” เป็นตัวแทนแนวคิดต่าง ๆ ของผู้คนในส่วนกลางที่มีความใกล้ชิดกับศูนย์กลางอำนาจ มากกว่าคนชายขอบ เพราะโคลงโลกนิติมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยส่วนกลางมาเป็น เวลานาน นับเป็นโคลงสุภาษิตที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า โดยเฉพาะ ฉบับที่ทรงรวบรวมมาปรับปรุงเพิ่มเติมโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ที่นับว่ามีความคมคาย ไพเราะและเหมาะสมที่จะเลือก จะจำและนำไปใช้ให้เป็นมรดกทางปัญญาคู่กับสังคมไทย และที่สำคัญโคลงโลกนิตินี้จัดเป็นหนึ่งใน “หนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน” ที่เกิด จากผลงานวิจัยในโครงการคัดเลือกและแนะนำหนังสือดีที่คนไทยน่าจะได้อ่านของรศ. วิทยากร เชียงกูลและคณะ¹² โคลงโลกนิติมีความสำคัญมากจนได้รับการจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมล มังคลาราม (วัดโพธิ์ท่าเตียน) และเป็นเนื้อหาในแบบเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาอีกด้วย ในโคลงโลกนิติกล่าวถึงเหี้ยอยู่เพียงแห่งเดียวโดยกล่าวถึงในลักษณะที่ว่าเป็นสัตว์น่ารังเกียจ ไม่มีความสามารถซ่อนอวัยวะต่าง ๆ เช่น หัวและขาเหมือนกับเต่า เป็นการกล่าวถึงใน ลักษณะเปรียบเทียบกับเรื่องการมองเห็นโทษของตนเองที่มองเห็นยากเมื่อเปรียบเทียบกับ โทษของคนอื่นที่มองเห็นง่ายกว่า ดังโคลงในโลกนิติว่า

นาตตโทสั ปเร ชญญา	ชญญา โทสั ปรสสุ ตุ
คุเยห กุมมาว อังคานิ	ปรโทสณจ ลกฺขเย
โทษตนจำเจื่อนไว้	ห่อนแลลง
โทษท่านเก็บมาแจ้ง	ดูจเบียด
ตัวเต่าสี่ตีนแฝง	หัวหนึ่ง ซ่อนนา
หยิบกล่าวแต่โทษเหี้ย	मुखเพำรุ่งรัง ¹³

¹¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, เขมรเป็นใคร? มาจากไหน?, ศิลปวัฒนธรรม 13, 3 (มกราคม 2535) : 208-217.

¹² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร, โคลงโลกนิติ, (กรุงเทพฯ : บริษัท เรือนปัญญา จำกัด, 2545), ปกหลัง

¹³ เรื่องเดียวกัน โคลงที่ 379

เนื้อหาของโคลงบทนี้ แสดงให้เห็นว่าคนไทยส่วนกลางมองเหยียในด้านลบ เพราะถูกกล่าวหาทั้งที่ไม่แน่ว่าจะเป็นดั่งว่าหรือไม่ และเป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่า ในคาถาภาษาบาลีไม่มีคำว่า “โคธา” หรือ เหยียอยู่เลย แต่โคลงโลกนิติกลับแต่งอธิบายเนื้อหา ของบทนี้ด้วยการกล่าวพาดพิงถึงเหยียด้วย นั่นแสดงว่าเหยียในสายตาคนไทยส่วนหนึ่งมี ลักษณะที่ไม่ดีนักอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นผู้ร้ายในสายตาคนไทยแม้กระทั่งในปัจจุบันคำว่า “เหยีย” ก็เป็นคำพยานที่ใช้สำหรับคำ แต่ก็มีบ้างในบางบริบทที่คำนี้ถูกใช้ในลักษณะเรียกด้วยความ สนทนสนมและมักใช้ในกล่อมเพื่อน แต่ต้องเป็นเพื่อนที่สนิทกันมากจริง ๆ ถึงใช้คำนี้พูดกันได้

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับตัวเงินตัวทองและตะกวดจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ ชาดกและอรรถกถาชาดกที่เป็นภาษาบาลี คัมภีร์มหาเวสตุซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตและ โคลงโลกนิติที่เป็นภาษาไทยเพื่อหาทัศนะต่อสัตว์ประเภทนี้ เราอาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนา มองเหยียในแง่ลบมากกว่าในแง่ลบ และให้ความสำคัญมากโดยมอบบท เเด่น ๆ ในชาดก คือ บทพระเอก บทพระรอง และกล่าวถึงในลักษณะเป็นกลาง ๆ คือ เป็นอาหารที่นักกิน โดยไม่มีท่าทีที่รังเกียจแต่อย่างใด ส่วนโคลงโลกนิติแม้จะกล่าวถึงไว้ เพียงแห่งเดียวแต่ก็มองเหยียในแง่ลบ

อนึ่ง ไม่ว่าเราจะมองสัตว์ชนิดนี้ในแง่ใด จะมองแบบ “ให้เกียรติ” เหมือนกับ อรรถกถาชาดก หรือจะมองแบบ “รังเกียจ” เหมือนกับโคลงโลกนิติ มุมมองนั้น ๆ ก็ สะท้อนให้เห็นตัวตนของเราได้เช่นกัน เพราะเหยียก็ไม่ใช่สัตว์ที่เลวร้ายไปเสียทั้งหมด แต่ก็ ไม่ใช่ว่ามันจะดีไปทุกอย่างขึ้นอยู่กับมุมมองของเรา อรรถกถาชาดกที่เป็นตัวแทนของคนใน อดีตอาจจะมองว่าดีเพราะมีประโยชน์ เช่น เป็นอาหารได้ แต่โคลงโลกนิติที่เป็นตัวแทน ของคนไทยในปัจจุบันก็อาจมองจากมุมที่ว่าเหยียไม่ใช่อาหาร ทั้งยังชอบโขมยสัตว์เลี้ยงไป กินหรือชอบกินของเน่ารวมทั้งศพด้วย ซึ่งก็ไม่ผิดและก็ไม่ถูกทั้งหมดเช่นกัน ประเด็น สำคัญอยู่ที่ว่า เราจะนำสิ่งที่เรามอง “แตกต่าง” กันนี้ มาสร้างความ “แตกแยก” หรือ “ความสามัคคี” ซึ่งในความเป็นจริง ความแตกต่างทั้งด้านความคิดและวิถีชีวิตของแต่ละคน ของแต่ละสังคมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อสันติภาพที่มนุษย์กำลังแสวงหาแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญในการศึกษาแนวคิดของคนโบราณหรือภูมิปัญญาของคนในอดีต ก็คือการมองให้ลึกลงไปถึงจุดประสงค์หรือความมุ่งหมายที่แท้จริงที่คนโบราณต้องการสื่อถึงคนรุ่นหลัง จากการศึกษาเรื่องเหี้ยทำให้เราได้พบว่า ตัวละครเอกคือเหี้ยที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาชาดกแม้จะมีรูปร่างน่าเกลียด แต่ก็เปี่ยมด้วยคุณธรรม แต่ฤทธิ์ที่ดูภายนอกน่าสรีทธา แต่ภายในกลับกลายเป็นคนไม่ดีไป นิทานชาดกนี้จึงสอนเราไม่ให้มองคนหรืออะไรก็ตามเพียงผิวเผิน ไม่มองแต่เพียงรูปลักษณ์ภายนอก แต่ให้มองถึงภายในด้วย ดังนั้น อรรถกถาชาดกเหล่านี้ นับว่าเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่ใช้นิทานหรือเรื่องเล่าที่สนุกสนานน่าติดตามมาหุ้มห่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้จดจำและเข้าใจง่าย เหมาะสำหรับสอนคนทั่วไปเปรียบเหมือนการเอาของหวานมาเคลือบยาขมเพื่อให้กินง่าย ฉะนั้น